

"יחודו הבולט של צה"ל, שהמפקדים הם סוד כוחו": לקחים מ־1982 ו־2023

סרן (מיל') גל פרל, חוקר במרכז דדו 11.04.2024

תמרון חרבות ברזל לבנון הראשונה אתי מלבנון

עד לאחרונה תמרנו כוחות צה"ל ברצועת עזה. בה בעת צריך להתכונן למלחמה בצפון, אם תבוא. הספר אתי מלבנון יצא לאור לפני למעלה משלושה עשורים, אך את עיקר הלקחים ממנו – קרקע, עצמאות הכוחות, פיקוד משימה (ופיקוד מלפנים) ותחבולה – אפשר לקחת למלחמה ברצועת עזה כדי להצליח במלחמה בלבנון

פעילות חטיבה 551 בבית חאנון, נובמבר 2023. צילום: דו"ץ

המציאות האסטרטגית שישראל נתונה בה מאז 7 באוקטובר 2023 טומנת בחובה אפשרות שהמערכה בצפון תהפוך למלחמה. במהלך כל הלחימה ברצועת עזה, שעודנה נמשכת, התנהלה בה בעת מערכה ארוכה ומורכבת בחזית הצפון נגד חזבאללה. זו מערכה שמזכירה במידה מסוימת את ימי רצועת הביטחון בלבנון, כאשר שני הצדדים ערוכים זה מול זה ופועלים כמעט תוך כללים מוסכמים, ועיקר הלחימה נעשית באמצעות אש מנגד וללא תמרון. צה"ל רשם הישגים לא מבוטלים במערכה הזו, ובכלל אלה פגיעה במאות מפעילי הארגון (ובפעילי טרור פלסטינים), בתשתיות, אמל"ח ועוד. אולם אין בכך די, ועל צה"ל לשאול את עצמו (והוא אכן עוסק בבירור יסודי של הסוגיה) אלו לקחים עליו לקחת מהלחימה ברצועת עזה לתמרון אפשרי בלבנון. רשימת לקחים זו ארוכה וחורגת מתחומי מאמר זה, אך לצד הפרדת המוץ מהתבן במסגרת הלמידה המבצעית מהמלחמה בדרום, מוטב לצה"ל לשוב וללמוד מניסיונו המבצעי בלבנון ומהספרים שנכתבו בנושא.

ראשית, המלחמה ברצועת עזה שמה סוף לדיון הארוך שהתקיים בצה"ל זה כשלושה עשורים (כחלק מדיון רחב שהתקיים בצבאות המערב באותה עת) בדבר הרלוונטיות והצורך בתמרון היבשתי. לא פעם נשאלה השאלה האם עדיין נדרש תמרון יבשתי בעידן שבו יש בידי צה"ל תשלובת מודיעין ואש מדויקת ועוצמתית, שבאה לידי ביטוי בשורה של מבצעים ברצועת עזה ובזירות אחרות?

כחצי שנה לפני מלחמת "חרבות ברזל" אמר הרמטכ"ל, רא"ל הרצי הלוי, כי לתמרון יש בראש ובראשונה ערך פסיכולוגי. "עניין של אויב שידוע שהוא יכול לחוש את זחלי ומגפי האויב שלו בשטח שלו. זה דבר מאוד חשוב כדי להרתיע. יש רמת הישגים מסוימת במלחמה שמבלי לתמרן לא ניתן להשיג אותה".¹ התמרון, קבע אז,

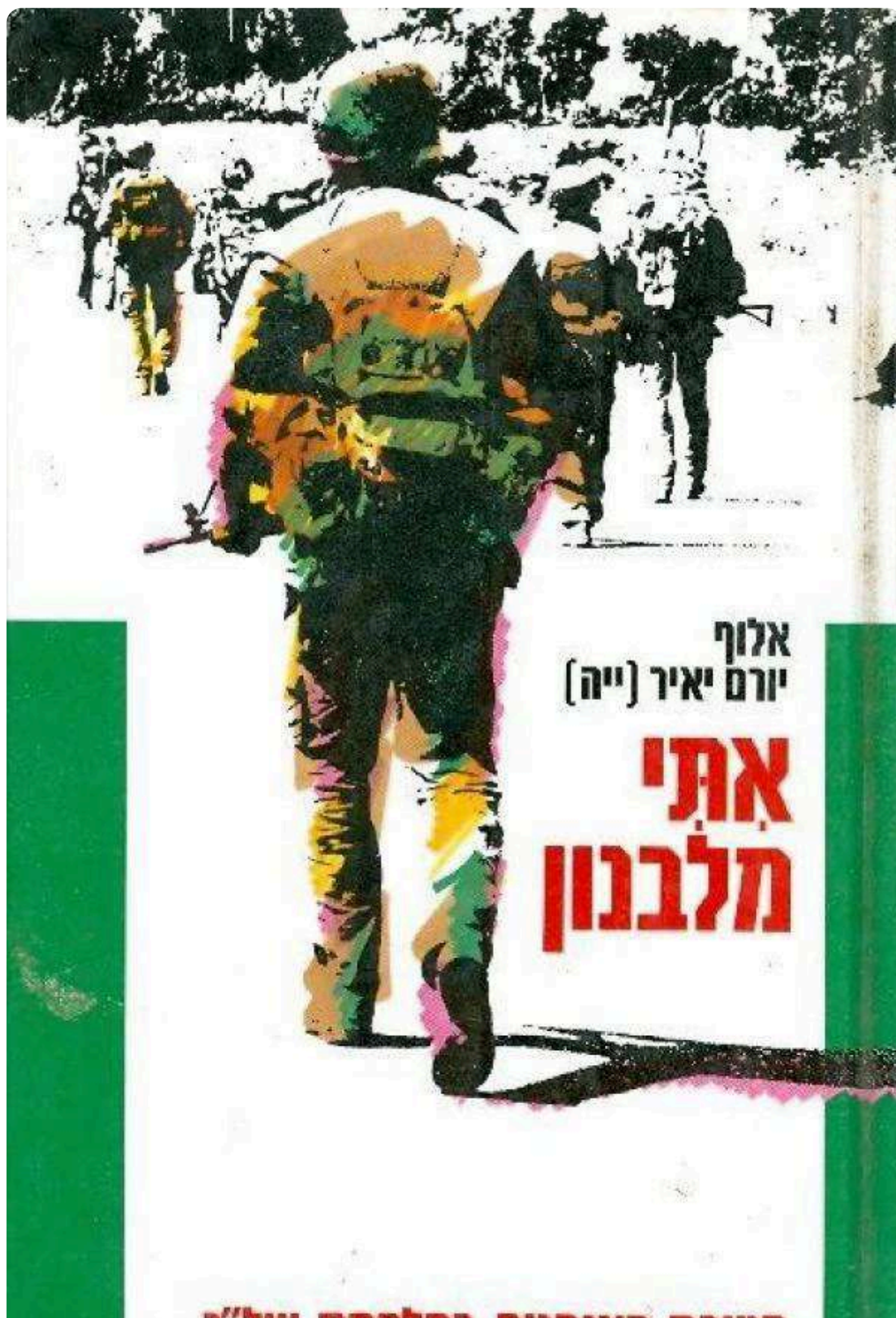
חייב שני נדבכים נוספים: הראשון, חשיבות האחריות והיוזמה; השני, מה שתיאר כאחד הלקחים המרכזיים שלמד ממלחמת רוסיה-אוקראינה – חשיבותה של רוח הלחימה.²

הצורך למוטט את חמאס כתנועה צבאית ושלטונית ברצועת עזה ביטל, לפחות בישראל, את הדיון נוכח יעדי המלחמה – היעד שהוגדר חייב פעולה קרקעית נרחבת. רק כוחות יבשה המצויים בשטח האויב, צדים אותו, משבשים את פעילותו, מייצרים תחושת נרדפות³ ומביאים לצמצום האש שהוא משגר לעבר העורף.

הכוחות המתמרנים, בסדיר ובמילואים, בפיקוד מפקד פיקוד הדרום ירון פינקלמן, שפעלו בצפון הרצועה ובמרכזה, הפגינו כושר לחימה מרשים, פגעו באלפי פעילי חמאס וגא"פ, השמידו תשתיות צבאיות (ובכלל זה מנהרות, מפקדות, מחסני תחמושת ועמדות לחימה), תפסו אמצעי לחימה ועצרו פעילי טרור.⁴ נוכח תחושת הדחיפות התגלו כוחות המילואים ביבשה כמכפיל כוח, למרות הזנחה רבת שנים. הניסיון המבצעי, הבגרות ושיקול הדעת, הידע המקצועי והמוטיווציה הרבה, אפשרו להם להדביק את הפערים שבינם ובין הצבא הסדיר, ולא פעם גם להוביל את מאמצי הלחימה.

זוהי אינה קביעה מחקרית גרידא, אלא גם הסתמכות על שראיתי וחוויתי בלחימה, שכן באותה שבת גויס גדוד הצנחנים מילואים שבו אני משרת (697) בעוצבת "חצי האש" (551). כעבור שלושה שבועות כבר לחם הגדוד, בפיקוד סא"ל (מיל') צח אקשטיין, בבית חאנון, בית להיא, אל-עטאטרה ובשכונת שיח' רדואן שבעזה.⁵ משיחות עם מפקדי וחילי מילואים מיחידות נוספות שלקחו חלק בלחימה, ובהם חטיבות 55, 16 ועוד, זו הייתה גם חווית הלחימה שלהם.

העובדה שהתמרון היבשתי הוכח כמענה מבצעי נכון לאתגר בחזית הדרום אין בה כדי ללמד שהוא בהכרח המענה המבצעי המתאים למערכה בצפון.⁶ אבל להתכונן צריך. מה גם, כמאמר משפט המיוחס לרמטכ"ל לשעבר, רא"ל רפאל איתן (רפול),⁷ שהצרה עם האויב היא שהוא לא מגיע לקפ"ק².

יאיר, י' (1990). אתי מלבנון. מערכות

ללמוד ולהתכונן למלחמה הבאה

חזבאללה כבר מזמן אינו דומה לארגון הגרילה שבו לחם צה"ל בשנות השהייה בלבנון, או לחלופין לדיוויזיית הקומנדו שנגדה לחם צה"ל ב־2006. מאז מלחמת לבנון השנייה גדל בהיקפו, הצטייד בנשק מתקדם ובארסנל רקטות וטילים (חלקם מדויקים), במשגרי נ"ט, הקים מערכי מנהור ועוד. נוסף על כך, אנשיו רכשו

ניסיון מבצעי בלחימה במלחמת האזרחים בסוריה. במאמר שכתב בנושא המליץ תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל "להתייחס לחזבאללה כאל כוח צבאי תקני, בדומה לקומנדו הסורי במלחמת שלום הגליל".⁸ מכאן שכדאי ללמוד כיצד לחם צה"ל הן כנגד כוחות גרילה וטרור (מחבלי אש"ף) וכוחות הקומנדו הסורי במלחמה ב־1982.

אמנם מדף הספרים שנכתבו על מלחמת לבנון הראשונה אינו גדול, אך יש כמה רלוונטיים. בלי להמעט בחשיבות ספרים שכתבו חוקרים ועיתונאים, ודי להזכיר את מלחמת שולל שכתבו זאב שיף ואהוד יערי,⁹ הרי שלספרים שכתבו מפקדים יש חשיבות מיוחדת בשל העובדה שלתובנותיהם מתלווה התוקף של מי שהיו שם בגופם, והובילו לוחמים בשדה הקרב.

כמו רוב הצבאות, גם בצה"ל התופעה שבה קצינים בשירות פעיל מפרסמים ספרים על אירועים שהתרחשו בעבר הקרוב אינה שכיחה. דוגמאות בולטות הם עז 77 שכתב תא"ל (מיל') אביגדור קהלני על לחימת גדוד השריון בפיקודו במלחמת יום הכיפורים,¹⁰ ומלחמה ללא אות שכתב תא"ל (מיל') משה תמיר (צ'יקו) על שנותיו בלחימה בלבנון בשורות חטיבת גולני – ספר שכלל אבחנות חשובות וביקורתיות על השהייה בלבנון, הלחימה בחזבאללה והאסטרטגיה שיישם צה"ל במהלכה.¹¹ אין זה דבר של מה בכך שקצין בכיר בשירות פעיל פרסם ספר, ובו מתח ביקורת על הצבא, ויש בכך להעיד טובות על צה"ל כארגון שמקיים שיח ביקורתי במטרה ללמוד מכשלונו כמו מהצלחותיו.

אחד המשובחים בספרים אלה, שלקחיו עשויים להיות רלוונטיים לצה"ל נוכח מלחמה אפשרית בלבנון, הוא ספרו של אלוף (מיל') יורם יאיר (ייה) אתי מלבנון, ובו תיאר את לחימת חטיבת הצנחנים שפיקד עליה במלחמת לבנון הראשונה, למן הנחיתה בשפך האולי ועד להגעה לבירות.¹² במובן מסוים עשה לעצמו המחבר חיים קלים, שכן תיאר רק את נתיב הקרבות של החטיבה בשבוע הראשון של המלחמה, אף על פי שאפשר לטעון שנמשכה לפחות עוד שנתיים, אם לא למעלה מזה, עד נסיגת צה"ל במאי 2000. יאיר בחר להתמקד בתיאור שבוע של לחימה – מהנחיתה ועד לבירות – צה"ל לעומת זאת נשאר בלבנון עוד 18 שנים.

ספרו של יאיר עוסק בתמרון יעיל ומפתיע,¹³ במפקדי שדה יוזמים ותחבולנים ובכוחות שדבקו במשימתם תוך הפגנה גבוהה של רוח לחימה. בין דפיו ילמד הקורא על הדילמות, השגיאות, ההצלחות, כיצד ביצעה החטיבה קרב משולב רב־חילי ורב־זרועי יעיל וקטלני וכן על האתגרים והקשיים. הספר אמנם מתאר פעולה של כוח שהוטל לעומק שטח האויב, אך לקחיו נכונים גם למתאר שבו מוטל הכוח לחזית.

בהקדמה לספר כתב שר הביטחון דאז, יצחק רבין, כי מלחמת לבנון המחישה שוב את "ייחודו הבולט של צה"ל, שהמפקדים הם סוד כוחו [...] [המלחמה] הוכיחה שוב את נחיצותו וחיוניותו של חיל־הרגלים. בעידן המטוסים, הטילים והמחשבים, עדיין אין תחליף לחייל הקובע עובדות בגופו, ברגליו ובשכלו. מדפיו של ספר זה עולה עד כמה חשיבה צבאית מתוחכמת והליכה בדרך הישנה, אך הטובה, של תחבולות המפתיעות את האויב, חוסכת זיעה ודם, ומקנה הישגים צבאיים. במקומות שהטנקים טרם הגיעו אליהם והמטוסים לא הצליחו לחדור לתוכם, רק חייל החי"ר יכול היה לעשות שם את המלאכה, ובהצלחה" (עמ' 7). במובנים רבים היה אפשר לומר זאת על הלחימה שהייתה ועודנה נמשכת ברצועת עזה במסגרת "חרבות ברזל", וכך יהיה גם במלחמה אפשרית בלבנון.

הנחתת פ-61 נושאת רכב קרבי וחיל הגלים בשיט לנחיתה הראשונה בלבנון

להפתיע את האויב – להופיע במקום שיוציא אותו משיווי המשקל

משהחליטה הממשלה על היציאה למבצע "שלום הגליל", הוטל על עוצבת האש לנחות בשפך נהר האולי בלבנון. עיקר כוחה של העוצבה היה חטיבת הצנחנים בפיקוד יאיר, שתוגברה בכוחות הנדסה, תותחנים ושריון. הפעולה בעומק לבנון הייתה מפתיעה, ונתנה בידי צה"ל יכולת לתמרן במהירות צפונה לעבר בירות.

ב־6 ביוני 1982 הפליגו לוחמי החטיבה על גבי נחתות טנקים של חיל הים ושטו לכיוון לבנון. החטיבה ביצעה נחיתה סער אמפיבית בשפך האולי. "שלא כמו בספרים, אין זו התקרבות לחוף מבטחים; אנחנו מתקרבים אל הבלתי־בטוח ביותר – אל המלחמה" (עמ' 22).

לאחר הנחיתה התלבט יאיר כיצד לנוע צפונה. "הליכה ישר אל מול עיקר עוצמתו של האויב אינה מנצלת את היתרונות של חטיבה כשלי; אין זו דרך הלחימה האופיינית לצנחנים. עיקר כוחם של הצנחנים הוא ביכולת לאגוף ולהופיע, לעתים בדרך האוויר, לעתים בדרך הים, במקומות המפתיעים ביותר, שבהם אין האויב ערוך לקדם את פניהם. גם הפעם אסור לוותר על העיקרון של השיטה האוגפת, וצריך למצוא דרך קרקעית, קשה ככל שתהיה, להפתיע את האויב – להופיע במקום שיוציא אותו משיווי המשקל ובכך לגרום להתמוטטות מערכיו" (עמ' 52).

ציר "תיגהוצת" בהרי השוף היה המאתגר יותר ביחס לתנועה בציר החוף. אולם הוא אף היה הציר הפחות צפוי והמפתיע. "מכיוון שמיקומו ודרך פעולתו של האויב הם בגדר חידה, לא נותר לי אלא לבדוק שוב כי קראתי נכון את השטח מתוך המפה, ושהדרך שבחרתי בה להניע את הכוחות על פני שטח זה אכן מאפשרת לכל אחד ממרכיבי הכוח – צנחנים, שריון, תותחנים, הנדסה – להביא לידי ביטוי מרבי את יתרונותיו ובו־בזמן לחפות על חסרונותיו" (עמ' 53).

יאיר לחם בראש הצנחנים במסע קרבות קשה ומפרך (70 ק"מ). על אף שלכאורה הבחירה בציר ההררי הייתה אמורה לעכב את כוחות החטיבה, במבחן התוצאה החלטתו השתלמה והצנחנים היו לכוח הראשון שהגיע לבירות. חלק ניכר מהלחימה הוביל את החטיבה גדוד הסיור בפיקוד סא"ל דורון אלמוג (אברוצקי), שכלל את "שלוש הפלוגות החטיבתיות – הסיירת, החה"ן והני"ט, על נגמ"שיון – צ'ץ המג"ד עם שמונה טנקים וחלק מפלוגת הרפואה החטיבתית" (עמ' 92).¹⁴ בתנועה הובילה הסיירת החטיבתית בפיקוד ישראל זיו, ולצידה המג"ד אלמוג.

"החברה עמוסים לעיפה, והטיפוס בהר קשה ביותר. השכפ"צים מתחת לאפודי הקרב מחממים וגורמים להזעה ולאיבוד נוזלים" (עמ' 73), תיאור יאיר את תנועת גודד הסיור. יש בכך לקח ברור למערכה הבאה, שבה חייבים הכוחות, בוודאי כוחות החוד והמשמר הקדמי, להיות קלים, גמישים וזריזים נוכח השטח ההררי שבו מאופיינת לבנון. אחרת ייווצר כוח שלא יוכל להילחם ביעילות, שכן יוכרע בשל המשקל הרב שנשא על גבו.¹⁵

6 ק"מ ממזרח לדאמור נתקל כוח החוד. "תוך כמה שניות נשכחות כל בעיות המים, והסיירת נמצאת בעיצומה של הסתערות. ישראל מסתער עם חלק מן הכוח לאורך השלוחה מלמעלה, ודורון רץ עם חלק מן האנשים לאורך הכביש. תוך כמה דקות מסתיימת ההסתערות: עשרה מחבלים הרוגים, עשרה מחבלים שבויים" (עמ' 73). המים אזלו, אך זיו התעקש: מים גם לשבויים.

זהו סיפור קטן אבל הוא מעט החזיק את המרובה. ראשית, חשיבות הפיקוד מלפנים. לימים כתב אלוף (מיל) אלמוג: "המיקום מלפנים מאפשר בדרך כלל למפקד הטקטי להשיג את המידע הטוב ביותר בזמן הקצר ביותר על מצב האויב, על מצב כוחותינו, על השטח, על מורל הלוחמים ועל מידת עייפותם ועל כל מה שאנו מכנים בהערכת המצב 'גורמים נוספים'. הופעת המפקד לפנים בזמנים קריטיים, כמו רגעי משבר בקרב, גם מאפשרת לו לתת דוגמה ומופת לאנשיו – מה שעשוי לחולל תפנית ולהפיח אנרגיות חדשות בלוחמים ובמפקדים".¹⁶ תובנה מזוקקת זו הוכחה גם במבצעים קודמים ברצועת עזה,¹⁷ גם במלחמה הנוכחית בה ותהיה נכונה בלבנון.

למשל בחצות, בלילה 29/28 באוקטובר 2023, חצו כוחות עוצבת "חצי האש" את גדר הגבול מקיבוץ ארז לרצועת עזה, ונעו רגלית בציר שאורכו כשלושה קילומטרים לבית חאנון. גודד 697 הוביל את התנועה,¹⁸ כשבחוד נעה פלוגת הטנקים שהוכפפה לו ובראשה המ"פ.¹⁹ עם אור ראשון תקף הגדוד את פאתי השטח הבנוי. הפלס"ר, בפיקוד רס"ן משה לייטר ז"ל, הובילה באגף השמאלי בתנועה מהירה ממבנה למבנה, נתקלה במחבלים ופגעה בהם. באגף הימני נתקלה פלוגה ב' במחבלים במבנה. צוות מהפלוגה וחפ"ק הסמג"ד ירו לעבר המחבלים ובה בעת ירה טנק על המבנה שני פגזים. הגדוד התבסס בפאתי השטח. בכל הקרב הראשון היו המג"ד והמח"ט, אל"ם עידו קס, בנקודה קרובה ובשליטה מלאה בנעשה, ושני מפקדי הפלוגות מלפנים.

שנית, גם נוכח עקת הקרב, המצוקות הלוגיסטיות, הפחד והכעס על האויב לא ויתרו המפקדים והלוחמים על ערכי צה"ל, טוהר הנשק ומוסר לחימה. המג"ד שלי נוהג לומר כי התנהגות ערכית פירושה הנכונות לשלם מחיר, במקרה זה מחסור במים, כדי לקיים את הערכים שבהם צה"ל מאמין. גישה זו גם עולה מהמסרים שאמרו מאז פרוץ המלחמה הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד לכוחות בשטח בדבר הצורך להילחם מבלי לוותר על ערכי המוסר של צה"ל.²⁰

בקרב אחר בכפר מתא נערך גודד מחבלים במארב, אך החוד החטיבתי זיהה זאת מבעוד מועד והוציא לפועל תוכנית תחבולנית.²¹ הפלנ"ט וכוח שריון נעו בציר לעבר הכפר, והמג"ד והפלחה"ן נעו על גב השלוחה שמעל למארב. כ־50 מחבלים שנלכדו בין הכוחות נהרגו בקרב וכ־20 נפלו בשבי.

הקרב האחרון של החטיבה לפני ההגעה לבירות היה נגד גודד קומנדו סורי בכפר שמלאן. מפקד פיקוד הצפון, אלוף אמיר דרורי, והרמטכ"ל רא"ל רפאל איתן (רפול), לחצו על יאיר שיכבוש את הכפר במהירות כדי לאפשר את החבירה לכוחות הפלנגות הנוצריות. "הסיבה ללחץ 'מלמעלה' מובנת לי, אבל באותה מידה ברור לי, שאסור ללחוץ על המפקדים הכפופים לי. עלי להתחשב בדרישות המופנות אלי, ולהכניס כל שינוי אפשרי בתוכנית שיכול לתרום להשלמת המשימה במהירות הרבה יותר. אלא שעלי לשמש כשסתום או וסת המגן על המפקדים שמתחתיי" (עמ' 152).

בקרב, כתב, "שני הצדדים, הצנחנים הישראלים מזה וחיילי הקומנדו הסוריים העומדים מולם דומים אתה לצמד מתאגרפים בזירה לפני הישמע הגונג לסיומו של קרב ארוך ושקול ביניהם. שניהם השקיעו את כל כוחם ונתנו כל מה שיכלו כדי לנצח" (עמ' 154). ליאיר היה ברור כי "המנצח יהיה זה שיצליח לגייס את שארית כוחותיו, על אף התשישות והכאב, כדי להנחית מכת אגרוף אחת נוספת, חזקה ומכוונת, שתפיל את יריבו לקרשים ותכריע את הקרב" (עמ' 154).

לכן כשנעצרה התקדמות הפלנ"ט, החליט שהמקום הנכון עבורו להשפיע על הקרב בצורה מיטבית הוא מלפנים. "כדי לדרבן את הלוחמים המותשים למאמץ הכרעה אחרון זה, כדי לסחוט מהם את טיפת הכוח האחרונה שעוד נותרה בהם, הסמח"ט ואני רצים קדימה לראש הטור" (שם). ההסתערות, כשהמח"ט והסמח"ט בראש, הכריעה את הקרב והתקדמות החטיבה לעבר בירות הובטחה.

רוח הלחימה ולכידות היחידה רתומות בידי מפקדים המובילים מלפנים, הן הסיבה שכוחות שנפגעו והתעייפו הצליחו לעמוד במשימה ולנוע קדימה. בהקשר לכך כתב יאיר כי: "המקצועיות, הארגון, הסדר והמשמעת ביחידה, תהיה רמתם גבוהה ככל שתהיה, אין בהם די כדי להניע את אנשי היחידה לביצוע כל משימה בשעת

קרב כשהם עומדים מול סכנת המוות. מפקד שלא יצליח לגבש את יחידתו ולא ישכיל ליצור הזדהות הדדית בין החיילים והמפקדים בזמן מלחמה, לא יעמדו לו וליחידות לא האימונים המקצועיים ולא הסדר והמשמעת שהנהיג בזמן שגרה" (עמ' 83).

כך היה תמיד. בקרב האחרון לפני בירות; בקרבות במערכות שצה"ל לחם בהם מאז; במלחמת "חרבות ברזל" ברצועת עזה. רוח הלחימה היא גם הסיבה שגדוד 697, יום לאחר שספג הרוגים ופצועים בבית חאנון ב־10 בנובמבר 2023, התאושש כעוף החול, יצא להתקפה, הרג פעילי חמאס והמשיך לעמוד במשימותיו. אין לרוח הלחימה תחליף וכמו תיבת נוח בונים אותה לפני המבול, באימונים עצימים ומדמי מלחמה של המסגרות (פלוגה, גדוד ומעלה), בין שבתרגילים רב־חיליים ורב־זרועיים (תרגילי אוגדה והתרגיל בקפריסין ביוני 2022 למשל), טיפוח וחינוך המפקדים ליוזמה והתקפיות, חיכוך מלמד ביחידות סדירות, ערבי גיבוש למפקדים והעמקות בנושאי תו"ל, מורשת והיסטוריה ועוד.

לוחמי צה"ל במהלך "חרבות ברזל". צילום: דו"ץ

לקחים

התמרון שביצעה במלחמת לבנון הראשונה עוצבת האש בעומק לעבר בירות הוא אחד המקרים הבודדים בתולדות מלחמות ישראל לפעולה משולבת מוצלחת בחזית ובעומק. עם זאת, כפי שציין חוקר המחלקה להיסטוריה שאול ברונפלד, "הנחיתה המוצלחת סייעה למיטוט מהיר של ההתנגדות המאורגנת של המחבלים דרומית לאולי, אך לא היה בה כדי לממש איגוף אסטרטגי לעבר בירות. החטיבות כיתרו את בירות רק אחרי הפסקת האש, והן הגיעו אליה רק אחרי קרבות הבקעה קשים".²²

הספר אתי מלבנון הוא אמנם סיפור קצר ותמציתי, אך הוא בבחינת מעט המחזיק את המרובה ומלא עצות ותובנות טובות למפקדים בכל רמה מהכיתה לחטיבה. מהקריאה בו, בוודאי לאחר הלחימה בעזה, עולים שורה של לקחים חשובים שכוחם יפה גם ללבנון:

קרקע, קרקע ועוד הפעם קרקע. לפני האויב, לפני כל הפרמטרים האחרים שמשפיעים על יכולתה של יחידה צבאית לפעול – נמצא ניתוח השטח. היכולת לגזור מהשטח משמעויות, ובכלל זה שטחי מפתח, השמדה, שטחים שולטים ונשלטים ועוד, היא ראשיתה של כל תוכנית מבצעית. בלבנון, כפי שהדגים יאיר כשהוביל את חטיבתו למהלך אוגף ומפתיע, השטח מאפשר ומאלץ כאחד. השטח ברצועת עזה, שהיה ברובו מישורי וצה"ל נע בו למרחקים קצרים יחסית, אתגר פחות את הכוחות המתמרנים. לבנון היא משחק אחר לגמרי.

"יחד נעמוד לבד". סיסמה זו, שאימץ בשעתו מג"ד צנחנים בצה"ל כמוטו המוביל בגדודו,²³ צריכה לעמוד בשורה של לקחים לנגד עיני הגדודים שיתמרנו בלבנון, כמו גם בעת הלחימה הנוכחית ברצועת עזה. הגדוד הוא מסגרת עצמאית אוטונומית שאינה תלויה ב"אמא חטיבה", ויודע לפעול לבד. גודל השטח והיערכות חזבאללה מחייבים לפעול תוך שמירה על הדדיות בין כוחות, תוך שמירה על עקרון המלחמה של מיצוי הכוח, תוך רתימה של כל גורמי האש והסיוע שאפשר. אולם הגדוד חייב לדעת לפתור את בעיותיו לבד, מכיוון שלנוכח המערכת שחזבאללה יודע להציב מולנו צה"ל הגדול, ואפילו החטיבה, עלולים לא להצליח לספק סיוע.

פיקוד משימה הוא לא סיסמה – הוא דרך חיים. במלחמה בעזה חזר צה"ל לגישת פיקוד משימה, וזנח את גישת הפיקוד הפרטני שאפיינה אותו במשך שנים בשל לחצי הבט"ש. בגישה זו למפקד בשטח החופש "לבחור דרכי פעולה בלתי-צפויות במטרה לבצע את המשימה שהוטלה עליו",²⁴ משום שאם ימתין להוראות לעולם לא יוכל לנצל את ההזדמנויות שצצות במהלכה.²⁵ כדי שיהיה אפשר לממש פיקוד משימה חייבים להתקיים תרבות ארגונית שכוללת הבנה של כוונת המפקד, גם נוכח המתח בינה ובין משימה נקודתית ודבקות בה; אמון הדדי שמתקיים על בסיס מיומנות מקצועית ותקשורת טובה המבוססת על הבנה משותפת של תורת הלחימה, סובלנות לשגיאות שנעשו ללא כוונת זדון, נטייה מובנית לפעולה ויוזמה, קשר חזק בין סמכות לאחריות.²⁶

יתרה מכך, איכותה של יחידה צבאית נמדדת גם במידת הסמכויות, חופש הפעולה ורמת הציפיות שיש מרמות הפיקוד הנמוכות בה. אולם המלחמה יכולה, ואכן גרמה לצה"ל לבחור בגישת פיקוד משימה גם אם מאפיינים אלה לא התקיימו. עוצמת הלחימה, היקפה, הצורך לקבל החלטות בלוח זמנים מהיר וחוסר היכולת של הפיקוד הבכיר להתערב ולשלוט בכל כוח בכל זמן ומקום, שהם חלק בלתי נפרד מטבע המלחמה, חייבו את הפיקוד הבכיר של צה"ל לתת אמון במפקדי השדה ולתת להם חופש פעולה.²⁷ אלו בתורם הצדיקו את האמון. בלבנון היקף הלחימה הצפוי, המערכת היריבה, האתגר שמציב השטח ואתגרים נוספים הופכים את הדרישה של הבנה טובה של מפקדי המשנה שתי רמות למעלה ורמה מתחת לדרישת סף.

תחבולה היא לב המקצוע. בכל מערכת אויב יש מרכז כובד ברור (בין שמדובר בשטח שולט, מרכז פו"ש, מבנה מרכזי, רכיב שפגיעה בו מערער את המערכת היריבה ומוציא אותה משיווי משקל). התחבולה בבסיסה היא ניתוח המערכת היריבה, איתור מרכז כובד זה והבנה כיצד לפגוע בו באופן לא צפוי ובמהירות. כך פעלה החטיבה בפיקוד יאיר במלחמת לבנון הראשונה; כך פעל צה"ל ב"חרבות ברזל". לדברי תא"ל (מיל') תמיר, ברצועת עזה פורקה המערכת היריבה באמצעות השילוב שבין מאמץ האש העוצמתית ("מקדם השבירה") – שפגע במנהרות רגע לפני שכוחות היבשה תמרנו לשטח האויב, ושלל מפעילי החמאס את המחסה שבתווך התת-קרקעי – למאמץ התמרון היבשתי שצד והרג את פעילי חמאס שנאלצו להישאר מעל פני הקרקע.²⁸

האלתור הוא על בסיס המקצוע. יש להיצמד לספרות התורתית ולהוראות המקצועיות בתחום הפו"ש והצק"ח, וכמובן לפנקס הכחול (שכל שנה עם עדכון המהדורה מחליף צבע) המוכר והטוב.²⁹ האלתור, כשהוא נעשה נכון, הוא על בסיס המקצוע (והכל כתוב), ואפשר לומר שהוא למעשה התאמת התו"ל למצב הנתון (האויב, השטח, כוחותינו וכמובן ה"ש"). כאשר הדבר לא נעשה – התוצאות לרוב קשות.

תיעוד מפעילות כוחות חטיבה 551 בשטח הרצועה | את"צ

סיכום

עד לאחרונה לחמו כוחותיה של עוצבת האש, בפיקוד תא"ל דן גולדפוס, בח'אן יונס. ב־7 באוקטובר, לחמו בקרבות הבלימה נגד פעילי הנח'בה שתקפו את יישובי עוטף עזה ובסיסי צה"ל בדרום הארץ. בהמשך, מדצמבר 2023 ועד אפריל 2024, פשטו כוחות האוגדה, פגעו בפעילי חמאס, השמידו אמל"ח ותשתיות בקרב משולב, מעל ולפני הקרקע בח'אן יונס ומתחתיה.³⁰

בה בעת צריך להתכונן למלחמה הבאה, אם תבוא. ההיערכות הזו מחייבת לשאול שאלות קשות, ובהן מה היה מצב הכשירות של הכוחות, בדגש של כוחות המילואים, לולא הייתה בידי צה"ל האפשרות לנצל זמן להכשרתם? האם בשנים שקדמו למלחמה התאמן צה"ל כהלכה באופן שמדמה היטב את פני המלחמה שתהיה, ומכין את האנשים באופן נכון לאתגרה? בח'אן יונס כבר החל צה"ל ללחום בתת"ק – החלטה שחייבה נכונות ללקיחת סיכונים (בתת"ק נשללים מהכוח רבים מיתרונות צה"ל הרב־חיליים ורב־זרועיים), תעוזה ומיומנות מקצועית. קודם לכן נמנע מכך בכל דרך.

שאלה נוספת נוגעת למשך הלחימה, לדפוסיה ולאופן שבו צה"ל פועל. בעבר דיברו בצה"ל על קיצור משך הלחימה (או לכל הפחות על הוצאת העורף ממעגל הלחימה). במלאת חצי שנה למלחמה אפשר לקבוע שגם זה וגם זה לא קרה. הסוגיה מחייבת חשיבה על המשך המלחמה מבחינת ניהול המלאים וסדרי הכוחות (סדיר ומילואים כאחד), היערכות צה"ל בשטח (ממשל צבאי, הקמת רצועת ביטחון ושאלות נוספות) וכן מאפייניה, שכן ברצועת עזה שינתה חמאס את היערכותה ועברה לנהל מלחמת גרילה; גם צה"ל בתורו צמצם כוחות ועבר לנהל מבצעים התקפיים קטנים בהיקפם.

המלחמה השתנתה מאז החלה, ועברה לשלב השני, בדומה למה שהתרחש ביהודה ושומרון לאחר מבצע "חומת מגן". היא הפכה ל"מלחמת המאסף של צה"ל נגד ההתאוששות של חמאס בתאי השטח שנכבשו, ננטשו, וארגון הטרור חזר לשלוט בהם".³¹ גם בשלב זה הוסיף צה"ל ופעל נגד התאוששות זו. דוגמה לכך היא מבצע "ניתוח מקומי" (18 במרס–1 באפריל 2024), שבמסגרתו פשטו כוחות אוגדה 162 על בית החולים שיפא' בעזה.³²

גם ברמת הגדוד, בכל יעד שהוטל עלינו לתקוף ישבנו וניתחנו את הדבר כדי לפעול לא רק עם מסה ועיתוי אלא גם בצורה שתבטל כל אפשרות למערכת יריבה מולנו. צריך להניח שחזבאללה יציב מערכת כזו מולנו ולכן גם כאן בלי קיצורי דרך. מחתמ"א³³ הייתה ונשארה הגישה המובילה, כי בסופו של יום יש משימה לעמוד בה. קרקע, עצמאות הכוחות, בקיאות בספרות המקצועית, פיקוד משימה (ופיקוד מלפנים) ותחבולה הם בתמצית עיקר הלקחים שיש לקחת הן מספרו של יאיר, והן מהמלחמה ברצועת עזה כדי להצליח במלחמה בלבנון.

המאמר מוקדש לאחיי לנשק מגדוד 697. אלה שייבדלו לחיים, אלה שנפצעו ונאחל להם החלמה מהירה, ומעל לכול אלה שנפלו במערכה: רס"ן (מיל') משה ידידיה לייטר, רס"ם (מיל') יוסף חיים (יוסי) הרשקוביץ,

רס"ר (מיל) מתן מאיר, ורס"ר (מיל) סרגיי שמרקין, ושני אנשי צוות הטנק מחטיבה 14 שלחמו עם הגדוד כתף אל כתף ונפלו בעת שלחמו תחת גודד שכן, רס"ן (מיל) אריה ריין ורס"ר (מיל) ניתאי מייזלס זכרם לברכה. מי ייתן ונהיה ראויים לקורבנם.

המחבר מודה לאלוף (מיל) יאיר גולן, אל"ם (מיל) בעז זלמנוביץ, אל"ם ירון סימסולו, אל"ם עידו קס וסא"ל (מיל) אבירם רינג על הערותיהם הטובות למאמר.

הערות

- [1] הלוי, ה' (2023, 23 במאי). הרצאת הרמטכ"ל בכנס הרצליה. אוניברסיטת רייכמן
- [2] שם
- [3] מאטיס, ג' ווסט, ב' (2022). אות קריאה: כאוס. משרד הביטחון ומודן, עמ' 122; צה"ל למד בשעתו לא מעט מהניסיון האמריקני בלחימה בערים בעיראק. באנתפאדה השנייה, מג"ד 890 דאז, סא"ל אמיר ברעם, אימץ כסיסמת הגדוד משפט שהגו מפקדי חיל הנחתים האמריקני (ככל הנראה מאטיס): "סבלנות, התמדה ולעיתים כדור בין העיניים"
- [4] מערכת אתר צה"ל (2023, 7 בנובמבר). הצהרת מפקד פיקוד דרום: "נלחמים בלב העיר עזה, ליבת הטרור, ולא נעצור עד לניצחון". אתר צה"ל
- [5] הגדוד הרג, בסיוע טנקים, גורמי סיוע אש ובמגע ישיר כ־150 פעילי חמאס, השמיד תשתיות ואמל"ח אויב ועמד בכל המשימות בצורה מעוררת השתאות. גודד מילואים במיטבו. זה לא היה בלי מחיר. והמחיר היה יקר. בקרבות נפלו ארבעה מלוחמי הגדוד וכ־60 נפצעו
- [6] אורטל, א' (פברואר 2024). מלחמת עזה 2023, והמלחמה שאחריה. מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, עמ' 6-23
- [7] קבוצות פקודות שנייה ואחרונה בטרם יציאה למבצע, במסגרתה מתבצעים תיאומים אחרונים בין כלל הכוחות המשתתפים ובה מתחזקת הבקיאיות וההבנה של כלל מפקדי המשנה בתוכנית המפקד ובתוכניות הכוחות השכנים. ראו: הפיקוד והשליטה במבצעי כוחות היבשה (אוגוסט 2015). זרוע היבשה, עמ' 137
- [8] פינקל, מ' (מאי 2023). תיאום ציפיות: מהו ניצחון במלחמת לבנון הבאה ומהו מחירו. בין הקטבים 39, עמ' 128
- [9] שיף, ז' ויערי, א' (1984). מלחמת שולל. שוקן
- [10] קהלני, א' (1976). עז 77. שוקן
- [11] תמיר, מ' (2005). מלחמה ללא אות. מערכות
- [12] יאיר, י' (1990). אתי מלבנון. מערכות
- [13] שלח, ע' (2015). האומץ לנצח. ידיעות ספרים, עמ' 173
- [14] בנימה אישית, זהו ספר המלחמה הראשון שקראתי (עוד כנער). אבי, אריה פרל, קצין צנחנים שלחם בשורות החטיבה כאיש מילואים ושימש כסגן מפקד פלוגת הרפואה החטיבתית, סירב לספר לי על חוויותיו ממנה. לאחר הקרב בדאמור התפצלה הפלוגה: פלגה אחת, בפיקוד אבי, סופחה לגדוד הסיור החטיבתי, שעליו פיקד אלמוג, ואילו השנייה נשארה עם גוף החטיבה העיקרי. לימים סיפר לי אבא על הנחיתה מהים, על הפחד כשהכוח ספג אש מרגמות, על ארוחה נהדרת שהכינו בקבר שמון בתום הקרב, כיצד דהר עם רופא בגיפ להציל תינוק לבנוני פצוע (הם "כבשו" לבד בית חולים ומצאו עירו מתאים), כיצד הדיח מהפלוגה שני רופאים שגילה שבזזו רכוש לבנוני, על הכוח המאולתר שאליו צורף שכבש את ארמון הנשיאות בבירות (וזרקו עליהם אורז), ועל גמר המונדיאל שראה בדירה בעיר. את השאר נאלצתי להשלים מספרו של יאיר
- [15] שלח, ע' (2011, 7 בינואר). שאלה כבדת משקל. מעריב
- [16] אלמוג, ד' (יוני 2012). מקום המפקד בקרב. מערכות 443, עמ' 29
- [17] דרוק, ד' (2022). "הקרב המשולב והמשותף 2006-2014", בתוך: התפתחות הקרב המשולב בצה"ל. (עורך: מ. פינקל). מערכות ומודן, עמ' 297
- [18] למעשה, בלילה הראשון נכנס רק חצי מהגדוד בשל חשש מוצדק שבפאתי השטח הבנוי לא יהיו די מבנים ראויים לשהייה לכלל הסד"כ הגדודי. החצי השני חבר בלילה למוחרת
- [19] פלוגה מגדוד 8108 שבחטיבת השריון במילואים 679
- [20] ברנע, נ' (2024, 16 בפברואר). ביבי לא-לא. ידיעות אחרונות
- [21] אלמוג (יוני 2012), עמ' 28
- [22] ברונפלד, ש' (2022). הנחיתה בשפך האוּוּלי – "מה עוד תבקשי מאיתנו מכורה". יסודות 3, עמ' 66
- [23] פינקלמן, י' (2008, 19 בנובמבר). תחקיר מבצע "אתגר כפול" גדס"ר 5135. חטיבה 35

- [24] שמיר, א' (2014). פיקוד משימה. מערכות ומודן, עמ' 19
- [25] שם, עמ' 51
- [26] שם, עמ' 41
- [27] תמיר (2005), עמ' 275
- [28] ריאיון עם תא"ל (מיל') משה (צ'יקו) תמיר, כפר דניאל, 19 בפברואר 2024
- [29] פנקס כיס שבו ריכוז דגשים והוראות מקצועיות בתחום הפו"ש והתו"ל שניתן לפיקוד הזוטר בצה"ל
- [30] גולדפוס, ד' (2024, 13 במרס). הצהרת מפקד עוצבת האש. ח'אן יונס
- [31] זיו, י' (2024, 22 במרס). הפעולה בשיפא הייתה יריית הפתיחה של 'מלחמת חרבות ברזל השנייה'. N12
- [32] לוי, ש' (2024, 1 באפריל). מחבלים מתאבדים ותיעוד מ־7 באוקטובר: פרטים חדשים על המבצע בשיפא. מאקו
- [33] מרכז כובד, נכסים חיוניים, תורפות, מה יכריע, איך יכריע